

Биљана С. Солеша¹
Медицинска школа, Крушевац

ЕЛЕМЕНТИ НАСИЉА У БАЈКАМА – МОГУЋНОСТИ НАСТАВНЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ

Сажетак: Рад се бави могућностима интерпретације бајки у оквиру пројектне наставе чији је циљ истраживање елемената насиља у бајкама. У уводном делу рада дати су ставови књижевних критичара који су у истраживањима бајки разматрали теме и мотиве насиља. У средишњем делу рада, поред краћег осврта на основне одлике пројектне наставе, дат је пример организације и реализације наставног пројекта *Шта се крије иза чаролије*. Пројектне активности обухватају интерпретацију бајки *Браће Грим Снежана и седам патуљака*, *Ивица и Марица*, *Пепељуга* и бајке *Х. К. Андерсена Девојчица са шибицама* и *Ружно паче*. У завршном делу истичу се предности оваквог вида наставе. Циљ рада јесте да се применом иновативних метода у настави књижевности за децу укаже на интерпретативни потенцијал бајке и могућности интеграције српског језика и пројектне наставе.

Кључне речи: књижевност за децу, бајка, насиље, пројектна настава, активности учења.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Бајка се у савременом друштву сматра жанром који је искључиво намењен деци и који је као лектира превасходно везан за књижевно образовање у основној школи (Пешикан–Љуштановић 2007: 41). Она је најпопуларнији жанр у књижевности за децу који својом структуром и погледом на живот омогућава деци упознавање света, људи и међуљудских односа. Сусрет са бајком за многе малишане је први сусрет са књижевношћу, а њена наизглед једноставна структура и значајна симболика често су подстицајни за повратак бајци и у каснијим животним раздобљима (Bistrić, Ivon 2019: 132).

Средином XX века у извесним научним круговима (нарочито у развијеним земљама Западне културе) износе се ставови у којима се наглашава штетност бајке. Као аргументи наводе се ставови да бајка подстиче празноверје, да садржи митологију, религиозна схватања, мистику, да одвлачи дете од реалног света, да развија нематеријалистичко схватање света и живота, подстиче несразмерни

¹ solasabilja@gmail.com

развој маште и штетних предрасуда, оставља штетне трагове на дечјој психи, да развија монархистичке осећаје и да затвара дететов поглед на реални живот (Сrnković 1984: 22). Бајкама се замера да су ретроградне, да не делују васпитно, да је њихов језик груб, сексистички, патријархалан, расистички, етноцентричан, ксенофобичан, да није педагошки подобан, нити политички коректан. Поједини педагози сматрају да су бајке штетна литература за децу зато што малишани не разумеју њихов симболички говор, већ могу да их схвате дословно, што онда код ове емоционално и интелектуално незреле деце изазива страхове, психичку нестабилност и подстиче агресивност и суровост. У редовима књижевних критичара наводило се да су бајке стране савременој деци, те да ће интересовања за овај жанр врло брзо потпуно нестати. Ипак, показало се да ове тврдње нису тачне и да су деца и даље веома заинтересована за древне бајке попут *Пепелуге* и *Трнове Ружице* (Требјешанин, Јованић, Стајић 2013: 96–97). Истраживачи социјалне оријентације сматрају да се већина фантастичних појава у бајкама може тумачити као специфична трансформација људских жеља да се победи сиромаштво, глад, болест, природне препреке, катаклизме и да су бајке одраз друштвеног живота (Vuković 1996: 169). Клер Голомб наводи да су бајке усмерене ка вечним страховима и чежњама детињег доба, од напуштања, понижења и начина да се надмаши брат или сестра, стекне богатство и пронађе срећа на неком другом месту (Голомб 2012: 204). У делу *Сенка и зло у бајкама* Марија Лујза фон Франц истиче да бајке представљају моделе људског понашања. Пошто је структура бајки слична у свим културама, бајке омогућају изучавање суштинских елемената понашања и развијање способности да се оно што је у одређеном случају индивидуално разлучи од онога што није индивидуално (FonFranc 2012: 21–22). У делу *Интерпретација бајки* ауторка објашњава да деца стварају одређени идеал јунака, чак и у стварном животу и ти идеали су пројекције које ствара несвесно, а појављују се или директно у сновима младих људи или се пројектују на спољашње ликове и помажу у изградњи сопственог ега (FonFranc 2007: 81). Са структуралног, морфолошког становишта, бајка се може дефинисати као приповетка чији ток радње иде од nanoшења штете и/или недостатака, преко међуфункција (одлазак, забрана, кршење забране, даривање, тешки задаци, решавање) ка свадби или еквивалентним функцијама које доводе до коначног расплета (Proop 1982: 99–100). Породица је основна јединица бајке. Породица у бајци увек има проблем. Најчешће је непотпуна, те долазак маћехе уноси нови елемент у нарацију, или је веома сиромашна. Са чисто структуралног гледишта и једно и друго су нарушавање равнотеже, али на плану значења то је нарушавање породичне равнотеже. Породичне ситуације у бајкама могу имати аналогije у одређеним друштвеним и историјским типовима породица (Радуловић 2009: 241). У делу *Значење бајки* Бруно Бетелхајм указује да се из бајки може више научити оунутарњим проблемима људских бића и о исправним решењима њихових тешкоћа у ма којем

друштву, но из било којег другог типа приче доступног поимању детета. Пошто је дете у сваком тренутку свог живота изложено друштву у којем живи, оно ће сигурно научити да изађе на крај с његовим приликама, под условом да му то омогућавају његове моћи. Постоји веома проширено одбијање да се деци дозволи да сазнају како велики део онога што у животу иде лоше потиче од саме наше природе – склоности свих људи да се понашају агресивно, асоцијално, себично, покретани гневом и страховањем. Бајке у својим многоструким видовима преносе детету поруку да је борба против огромних тешкоћа у животу неизбежна, да се чини суштински део људског постојања – али да човек, уколико не устукне, већ се непоколебљиво суочава с неочекиваним и често неправедним тегобама, савладава све препреке и на крају излази као победник. Детету је најпотребније да му се у симболичком виду дају наговештаји о томе како да се бави овим проблемима и како да безбедно одрасте до зрелости. Бајка отворено суочава дете с основним људским ситуацијама. Она веома озбиљно схвата егзистенцијалне проблеме као што су љубав према животу, страх од смрти, потреба да човек буде вољен и страх од изопштења из средине у којој живи (Betelhaјm 1979: 19–25). Као јединствена уметничка форма, бајка је управо у глобалном селу успела да изнађе своје „оригиналне верзије“ и сачува их као отворена дела небројених значења, која се отварају сваким новим доживљајем (Bezdanov Gostimir 1996: 149).

Како би се проверило стварно мишљење родитеља у Србији о бајкама, српски психолог Жарко Требјешанин са сарадницима истраживао је ставове данашњих родитеља о бајкама и њиховој психолошкој, педагошкој, етичкој и социјализацијској вредности (Требјешанин, Јованић, Стајић 2013: 97). Резултати истраживања показали су да родитељи у Србији у великој већини (86%) не верују да су бајке због описа суровости и насиља неподобне за децу, те су својим ставовима блиски ставовима многих савремених психолога који проучавају утицај ових фантастичних прича на децу. Казна у бајкама, која на крају сустиже негативног јунака, је попут испуњења неке више, „божје правде“, где зликовац страда управо онако како је он покушао да убије своју невину жртву. Наводећи синтезу ставова психолога, Требјешанин истиче да психолози, почев од раних психоаналитичара и аналитичких психолога, преко Бетелхајма па до савремених развојних психолога (Клер Голомб) тврде да су народне бајке од виталног значаја за психички живот детета, за емоционални, социјални и морални развој личности (Требјешанин, Јованић, Стајић 2013: 109–110).

ИНТЕРПРЕТАЦИЈА БАЈКИ У ОБЛИКУ ПРОЈЕКТНЕ НАСТАВЕ

У овом раду представљамо модел интерпретације бајки у оквиру пројектне наставе у првом циклусу основног образовања. Предлог назива наставног пројекта је *Шта се крије иза чаролије*. Предлажемо да

истраживање теме насиља обухвати бајке Х. К. Андерсена, *Девојчица са шибицама*, *Ружно паче* и Гримове бајке *Ивица и Марица*, *Пепељуга*, *Снежана и седам патуљака*.

Пројектна настава је метода која подразумева максимално самостално ангажовање ученика и обавезну јавну презентацију на крају. То је метода решавања проблема заснована на самосталној активности ученика, која садржи и остале наставне методе, а о којој имамо писане трагове (Вилотијевић 2016: 138). Пројекат у настави је сложени поступак који подразумева планирање дугорочних циљева и начина њиховог остваривања и који је усмерен ка остваривању образовних, васпитних и функционалних циљева (Matijević 2008: 194–196). Задаци наставника у пројектној настави односе се на: постављање циљева и задатака одабране теме, подстицај ученика, на стваралачко истраживање, помоћ ученицима у изради пројекта, процес планирања, предлог актуелних садржаја и метода, подстицај тимског рада и (у сарадњи са ученицима) критичко вредновање резултата (Вилотијевић 2016: 140). Истраживање насиља у бајкама је тема чијом се реализацијом инсистира на остваривању васпитних задатака. Интереси и потребе ученика за овом темом су од великог значаја јер је пројекат условљен актуелном, друштвено значајном, реалном и за ученике искуственом ситуацијом. Пројекат са оваквом садржином може сerealизовати на нивоу једног одељења али и на нивоу целе школе. Иако је основа овог наставног пројекта предмет српски језик, он је у својој суштини мултидисциплинарни и пружа могућности укључивања и примену знања из осталих наставних предмета, те је могућ уз одговарајуће корекције и интеграције усвим разредима. У нашем случају су поред интеграције са наставним предметом пројектна настава, могуће интеграције са ликовном културом, грађанским васпитањем, предметом свет око нас и сл. Пројектна настава као методичко опредељење за интерпретацију бајки које тематизују насиље омогућава свеобухватнији приступ овој теми и доприноси обликовању одговарајућег односа према појави насиља и одговарајућег приступа таквим проблемима у животу, чиме се свакако јачају и међупредметне компетенције (комуникација, сарадња, естетичка компетенција, одговорно учешће у демократском друштву, одговорни однос према средини и здрављу).

ЦИЉЕВИ И ИСХОДИ УЧЕЊА

Истражујући теме и мотиве насиља приликом интерпретације бајке ученици увежбавају свеобухватнији приступ књижевном тексту и оспособљавају се да препознају тему насиља не само у књижевном тексту, већ и у другим уметничким изразима као што су позориште, филм, телевизија. Циљеви учења су препознавање, уочавање и представљање разних облика насиља у бајкама предвиђених школском лектиром и књижевним делима уопште. Други циљ јебуђење свести код ученика о

присуству насиља које се често игнорише успостављањем корелације између садржаја бајки и свакодневног живота. Истражујући уметнички свет бајке ученици се оспособљавају да препознају примере насиља у својој околини, да правилно реагују у датим ситуацијама и одговорно поступају. У овом виду наставе издвајају се следећи исходи које овде дефинишемо. Ученик је у стању да тумачи књижевно дело са темама и мотивима насиља; уме да у уметничком свету бајке препозна врсту насиља и да је повеже са насиљем у животу; уме да износи своје утиске и запажања о бајци, да тумачи њене битне чиниоце и вреднује дело; може да објасни универзалне поруке препознате у бајци; оспособљен је да аргументовано представи своја запажања; препознаје и објашњава врсте насиља које је открио у бајци; може да идентификује и анализира узроке насиља у бајци али и у својој средини, међу вршњацима, у школи; свестан је важности залагања за заједничко настојање да се насиље замени култивисаном комуникацијом, независно од постојања конфликта.

КЉУЧНЕ АКТИВНОСТИ УЧЕЊА

У даљем току дајемо осврт на кључне активности учења, на активности ученика и учитеља (наставника). Увидом у истраживачке задатке, ученици бирају бајку и један или више задатака. У зависности од задатка, ученици раде самостално или у групи. Издвајају одговарајуће делове текста у бајци у којима се уочавају насилне сцене, образлажу свој избор, тумаче сходно захтевима узраста уметнички поступак. Ученици сарађују са учитељем током реализације задатака, формирања и избора вође група и увежбавају комуникацијске вештине. Прате резултате у својој и осталим групама. Организују повремене састанке и са учитељем креирају пројектни дан. Израђују презентацију добијених резултата (омогућава им се да своју презентацију обогате сликама, цртежима, аудитивним садржајима). Припремају усмена излагања у оквиру задатака који то предвиђају. Бирају ученике, најбоље усмене излагаче, рецитаторе, читаче текстова. Увежбавају читање и драматизацију одабраних делова. У сарадњи са учитељем, бирају делове цртаних филмова и интегришу у заједничку презентацију и у обједињени материјал.

Учитељи, уколико је потребно, предлажу додатне текстове, креирају истраживачке задатке, прате ученички рад, помажу у одабиру задатака и у формирању група. Прате динамику сарадње ученика, појединаца и група. Увидом у одабир настоје да омогуће реализацију свих предвиђених задатака. Охрабрују ученике да предложе и реализују своје додатне идеје. Омогућавају укључивање ученичких предлога у планиране пројектне активности. Прате динамику реализације активности (с обзиром на дужину припремног периода). У сарадњи са ученицима креирају ток активности током пројектног дана, усклађују и усмеравају ток активности ка постизању предвиђених исхода. Помажу ученицима приликом селекције добијених резултата. Укључују у пројектне

активности представнике школских и ваншколских институција. Организују јавно презентовање добијених резултата након пројектног дана на сајту школе, у медијима и у другим школама. Поред тога, прате активности у вези са информатичком обрадом података, креирају обавештења, извештаје за сајт школе, припремају евалуациони упитник и његову реализацију. Обим наставног пројекта (да ли се опредељујемо за одељењски, разредни или школски) условљава корпус дела у којима ће се тема насиља истраживати. Како је предмет истраживања овог рада тема насиља у бајкама, пројектна настава се може организовати као одељењски пројекат, са истраживачким задацима који омогућавају и организацију разредног пројекта. Предлажемо да се тема насиља у овом случају истражи на примерима деци најпознатијих и најпопуларнијих бајки. Истраживањем и анализом биле би обухваћене бајке Браће Грим *Снежана и седам патуљака*, *Пепељуга*, *Ивица и Марица* и бајке Х. К. Андерсена *Девојчица са шибицама* и *Ружно паче*. Предвиђене активности учења реализују се у приватном простору за учење, у школским учионицама, у школској или градској библиотеци. Пројектни дан се организује у одговарајућем простору школе. Време реализације пројекта захтева минимално 30 дана припремног периода и један пројектни дан који би трајао четири школска часа (све у зависности од броја учесника, предвиђених и реализованих пројектних активности). Овај вид наставе укључује разноврсне облике рада (групни, проблемски, индивидуални рад), наставна средства (књижевна дела, уџбеници, рачунари, интернет, пројектор) као и наставне методе међу којима издвајамо рад на тексту, усмено излагање, дијалошку методу, методу демонстрације, истраживачку методу и сл.

ИСТРАЖИВАЧКИ ЗАДАЦИ

У формулацији истраживачких задатака садржане су све менталне активности ученика. Током процеса учења ученици: препознају, издвајају, дефинишу, повезују, интерпретирају, класификују, упоређују, прикупљају, идентификују узроке и последице, коментаришу, аргуменују, критички преиспитују, процењују и самопроцењују, визуелно представљају, дизајнирају, организују, воде расправу и сл.

1. Самостално одаберите бајку у којој ћете истраживати присуство насиља. У зависности од избора бајке формирајте групе (очекује се да свака група има 4–5 ученика). Определите се за најмање два задатка којим је обухваћена бајка коју сте одабрали.
2. У одабраној бајци пронађите ситуације у којима препознајете насиље. Одредите о којој врсти насиља је реч (физичко или психолошко). Уколико у бајци има више врста насиља истражите које је најзаступљеније. Образложите своје одговоре.

3. Истражи зашто у бајци долази до насилних ситуација. Уочи особине јунака насилника и јунака жртава. Зашто јунаци – жртве трпе насиље?
4. Обрати пажњу да ли је насиље видљиво или прикривено. Проучи да ли неко од јунака покушава да спречи насиље које трпи.
5. Покушај да откријеш како је насиље исказано у бајци? Који се облик казивања користи (описивање, приповедање, дијалог, монолог).
6. Подвуци и препиши оне реченице које садрже вређање, претње, застрашивање. Пронађи делове текста у којима се јунаку наноси штета речима. Које се врсте речи најчешће користе у реченицама којима су исказане поруке које повређују јунаке.
7. Изабери одломак из текста који ћеш илустровати. На нивоу одељења одаберите најлепше илустрације и направите изложбу ваших радова.
8. Изаберите одговарајући одломак који је најприкладнији за драматизацију. Поделите улоге и увежбајте наступ.
9. Постоје бројни цртани и играни филмови који су снимљени на основу бајки које сте прочитали. У сарадњи са учитељем/учитељицом одаберите сцене из филмова који би се приказали током пројектног дана.
10. Протумачите завршетке бајки. Зашто је до насиља дошло? Како су јунаци превазишли насилне ситуације. Које поруке казују завршеци бајки.
11. Осмислите сами реченице које упућују на љубав, толеранцију, сарадњу. Изаберите неколико најлепших.
12. Употребите истраживачки материјал (илустрације, одломке из текстова, фотографије) за израду постер презентације вашег истраживања. Потражите помоћ од учитеља/учитељице, или професора информатике или ученика старијих разреда.
13. Осмислите изглед и поруку која треба да се налази на позивницама за ваш пројектни дан.
14. Размислите, предложите и направите списак званица за ваш пројектни дан и поделите позивнице.
15. Након завршеног пројектног дана са учитељем/учитељицом, одредите материјал који ће се поставити на сајт школе.

ПРЕДЛОГ ТОКА ПРОЈЕКТНОГ ДАНА

Предлог програма пројектног дана може седопуњавати и кориговати, штоусловљавају резултати истраживања, обим и квалитет прикупљеног материјала, ангажовање ученика, просторне и техничке могућности школе, ангажман спољних сарадника и сл.

Уводни део: приказ малог филма сачињеног од сцена насиља из екранизираних бајки (цртаних филмова).

Предавање/подсећање: Шта је насиље (учитељ, школски психолог, родитељ, компетентни гост).

Теме и мотиви насиља у књижевности: краћи осврт (учитељ, професор српског језика и књижевности, библиотекар, компетентни гост).

Излагање (ученици): насиље и насилне ситуације у бајкама Браће Грим *Снежана и седам патуљака*, *Пепељуга*, *Ивица и Марица* и бајкама Х. К. Андерсена, *Девојчица са шибицама*, *Ружно паче*.

Излагање (ученици): врсте насиља у издвојеним бајкама: примери физичког психолошког насиља.

Драматизација: сцене експлоатације деце (*Пепељуга*, *Девојчица са шибицама*).

Физичко насиље – наносење бола и угрожавање живота (*Снежана и седам патуљака*, *Ивица и Марица*) и последице.

Излагање (ученици): ликови насилника и ликови жртава.

Драматизација: сцене вербалног насиља (*Ружно паче*, *Снежана и седам патуљака*, *Пепељуга...*).

Излагање (ученици): уметнички поступак: облици казивања, врсте реченица, врсте речи којима је исказано насиље.

Разговор: симболика завршетака бајки и поруке.

Завршни део: процена и самопроцена – евалуациони упитник.

Могуће пратеће активности: изложба дечјих ликовних радова, постер презентација, разговор са гостима из Центра социјални рад, МУП-а, Министарства просвете, снимање делова пројектног дана, сарадња са локалним медијима.

Резиме пројекта: На основу резултата истраживања закључује се које је место насиља у тематском аспекту бајки. Учитељ/учитељица прати и процењује резултате пројектних активности са указивањем на вредности, тешкоће и недостатке. Ученици попуњавају евалуациони упитник.

САДРЖАЈ ЕВАЛУАЦИОНОГ УПИТНИКА

1. Насиље у текстовима за децу примећујем:

- Први пут.
- Дешавало се понекад да прочитам такву причу или песму.
- У многим текстовима за децу приметио/приметила сам насиље.

2. Код оваквог начина учења допада ми се:

- рад у групама, дружење
- вежбање драматизације текстова
- могућност да сам бирам задатке
- могућност да родитељи виде како ученици раде
- друго _____

3. Најбољи део пројектног дана по теби је:

- гледање сцена из филмова
- предавање о насиљу
- излагање ученика
- драматизација ученика
- разговор са учитељицом и родитељима
- друго _____

4. Опиши једном речју пројектни дан:

- поучан
- занимљив
- необичан
- напоран
- волео бих више оваквих активности
- друго _____

5. Шта је за тебе била посебна добит?

- Прилика да активно учествујем у организацији часова.
- Коришћење интернета.
- Учење са вршњацима и дружење.
- Показивање родитељима и гостима шта смо научили.
- Заједнички рад са учитељем/учитељицом.
- Друго _____

6. Задаци које смо радили су ме научили да (означи одговарајућу тврдњу):

- Насиља има много у књижевности, на телевизији и на интернету.
- Насиље у књижевности постоји зато што постоји и у животу.
- Препознао/препознала сам неке облике насиља које нисам примећивао/примећивала.
- Важно је запазити, познавати и спречити насиље увек.
- Друго _____

ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ

У основи заплета одабраних бајки су дисфункционалне породице, у оквиру којих се крију нарушени породични односи и насиље, с једне стране и вредности породице и заједнице, с друге стране. Јунаци издвојених бајки су маргинализовани, потлачени и незаштићени чланови породице који су на мети осталих чланова породице (маћехе, оца, родитеља, чланова шире породице и заједнице). До обесправљења долази најчешће услед промене статуса који изазива долазак маћехе (*Пепељуга*, *Снежана* и *седам патуљака*), сиромаштво (*Девојчица са шибицама*, *Ивица* и *Марица*)

или несрећне случајности (*Ружно паче*). Над незаштићеним чланом породице се најпре врши вербално насиље додељивањем надимка (*Пепељуга*), директним вређањем (*Ружно паче*), претњама (*Девојчица са шибицама*). Вербално насиље је често праћено физичким које се испољава у виду обављања тешких физичких послова, изгладњивања или физичког напада (туча). У појединим бајкама (*Пепељуга*, *Снежана и седам патуљака*, *Ружно паче*) присутан је и аспект лепоте, односно истина да су насиљу изложени они који су другачији и по својој лепоти изузетни. Лепота често провоцира и угрожава позиције других, женских јунака (маћеха, полусестре) те је у два бајкама (*Пепељуга* и *Снежана и седам патуљака*) реч о родно заснованом насиљу у коме жене врше насиље над женама. Јунаци су истовремено и жртве социјалног насиља јер се претходне насилне радње врше са циљем изопштења јединке из заједнице (породице или друштва) а за добробит јунака насилника.

Током реализације пројектних активности очекује се да ученици препознају насилне ситуације и сцене у бајкама било да је реч о физичком или психолошком насиљу. Примери ситуација у којима се уочава експлоатација деце (када су јунаци – деца изложена тешком непримереном физичком раду и лошим животним условима) откривају се у бајкама *Снежана и седам патуљака*, *Пепељуга*, *Девојчица са шибицама*, *Ивица и Марица*. Ученици откривају и примере оних ситуација у којима су јунацима директно угрожени животи (*Снежана и седам патуљака*, *Ивица и Марица*, *Девојчица са шибицама*). У бајци *Ружно паче* наилази се на примере, вербалног и психолошког насиља које ће ученици лако пронаћи и издвојити делове текста којима би аргументовали своје тврдње. Ученици су усмерени да проналазе и ситуације прикривеног насиља оних делови бајки у којима се јунацима не прети отворено, али поступци насилника воде ка нарушавању и угрожавању живота јунака жртве (када родитељи одводе Ивицу и Марицу у шуму, када маћеха шаље Снежану у шуму да би се мучила, када Пепељуга ради најтеже послове).

Анализом јунака насилника, маћехе у бајкама *Пепељуга*, *Снежана и седам патуљака*, *Ивица и Марица* и лика насилног оца који туче кћер ако не прода довољно шибица у бајци *Девојчица са шибицама*, ученици уочавају сличности у особинама (себична, охола, зла, љубоморна) и покушавају да открију разлоге лошег поступања ових јунака. Истовремено откривају сличности у особинама и поступцима јунака-жртва и праве систематизацију њихових особина и реакција (добри, стрпљиви, племенити, сналажљиви).

Учитељи износе синтезу ученичких одговора који се тичу тумачења завршетака бајки: долазак принца и венчање (*Успавана лепотица*, *Снежана и седам патуљака*, *Пепељуга*), богатство (*Ивица и Марица*), победа лепоте (*Ружно паче*). Од ученика се захтева да тумаче шта је јунаке подстакло на насилне реакције и како се то одразило на јунака – жртву.

Вербално уобличавају излагања којима описују особине ликова. Уочавају реченице и изразе којима су исказане увреде или претње. Претпоставка је да велики број ученика може препознати и ситуације прикривеног насиља. Активности које се односе на драматизацију и илустрацију појединих сцена доприносе снажењу рецепције ових текстова и увежбавању вештине говорења на јавним наступима. На основу анализираних тема и мотива очекује се да ће ученици препознавати насилне ситуације у реалном животу и реаговати на одговарајући начин. Рад у тиму омогућава учење комуникацијских вештина.

ЗАКЉУЧАК

Дете памти дешавања и поступке одраслих из свог детињства и то како су се осећали у њиховом друштву. Понашања одраслих одређују дететов однос према одраслима, вршњацима и самоме себи. Причањем бајки детету се омогућава да боље разуме сопствене осећаје и себе, да развија саосећање и разумевање вршњака и одраслих из околине (Grosman 2010: 110–114). Пројектна настава је облик наставног рада чија је организација веома захтевна, сложена и обимна и која подразумева дуготрајну припрему наставника и ученика. Упркос томе једна од великих предности овог вида наставе је интердисциплинарно истраживачко учење с разумевањем, увежбавање способности јавног презентовања, индивидуални и тимски рад. Када се у оквиру тимског рада укључи шира заједница у токове наставног процеса (у нашем случају се могу укључити родитељи, библиотекари радници Центра са социјални рад, васпитачи у домовима ученика, дечји писци, књижевни критичари, зависно од могућности), ствара се необично широко радно окружење и кодученикајача осећај друштвенеприхваћености, важности залагања и позитивног вредновања напора и рада. Остварена сарадња може бити веома подстицајна за даљи истраживачки приступ учењу. Реализација нашег наставног пројекта (отвореног за проширења и додатне иновације) употпуњава оспособљавање ученика за различите приступе интерпретацији књижевног текста и упознавање са богатим значењским слојевима бајке. Поред тога, истраживање насиља у уметничком свету бајке доприноси ученичком спознавању стварности, развоју критичког мишљења, стицању дуготрајног знања, вештина и навика применљивих у свакодневном животу.

ЛИТЕРАТУРА

- Betelhajm, Bruno. *Značenje bajki*. Beograd: Jugoslavija/Prosveta. 1979.
- Bistrić, Marija, Ivon, Katarina. Teorijski pristupi i recepcijski učinci bajki. *Acta Iadertina* 16/2(2019): 131–146.

- Bezdanov Gostimir, Svetlana. Bajka u zemlji folka ili Uloga medija u kreaciji i recepciji folka. Dragoslav Srejšović (ur). *Od mita do folka*. Kragujevac: Centar za naučna istraživanja Srpske akademije nauka i umetnosti i Univerziteta, 1996, 146–196.
- Вилотијевић, Младен, Вилотијевић, Нада. *Модели развијајуће наставе*. Београд: Учитељски факултет. 2016.
- Vuković, Novo. *Uvod u književnost za djecu i omladinu*. Podgorica: Unireks. 1996.
- Голомб, Клер. *Стварање имагинарних светова: улога уметности, магије и снова у развоју детета*. Београд: Завод за уџбенике. 2012.
- Grosman, Meta. *Uobranu čitanja, Čitalelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam. 2010.
- Matijević, Milan. Projektно učenje i nastava. *Nastavnički suputnik*. Zagreb: Znamen. 2008. 188–225.
- Пешикан–Љуштановић, Љиљана. Усмена и ауторска бајка у настави. *Унапређивање наставе српског језика и књижевности*. Нови Сад: Филозофски факултет – Одсек за српски језик и лингвистику. 2007. 36–58.
- Проп Јаковљевић, Владимир. *Морфологија бајке*. Београд: Prosveta. 1982.
- Радуловић, Немања. *Слика света у српским народним бајкама*. Београд: Институт за књижевност и уметност. 2009.
- Требјешанин, Жарко, Јованић, Горан, Стајић, Младен. Зашто савремена деца и одрасли воле бајке. *Етноантрополошки проблеми* 8/1. 2013. 95–115.
- Fon Franc, Marija Lujza. *Interpretacija bajki*. Zagreb: Scarabeus- naklada. 2007.
- Fon Franc, Marija Lujza. *Senka i zlo u bajkama*. Beograd: Fedon. 2012.
- Crnković, Milan. *Dječja književnost: Priručnik za studente i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga. 1984.

ЕЛЕМЕНТЫ НАСИЛИЯ В СКАЗКАХ – ВОЗМОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ТОЛКОВАНИЮ

Арстракт: В статье рассматриваются возможности интерпретации сказок в рамках проектного обучения, цель которого – исследовать элементы насилия в сказках. Во вступительной части статьи представлены мнения литературоведов, обсуждавших темы и мотивы насилия в исследовании сказок. В центральной части статьи, помимо краткого обзора основных особенностей проектного обучения, приводится пример организации и реализации учебного проекта Что скрывается за магией. Проектная деятельность включает интерпретацию сказок Братьев Гримм Белоснежка и семь гномов, Ивица и Марица, Золушка и сказки Х. К. Андерсена Девушка со спичками и Гадкий утенок. В заключительной части подчеркиваются преимущества этого типа обучения. Цель данной статьи – показать интерпретирующий потенциал сказки, возможности интеграции сербского языка, а также проектное обучение и инновации в обучении детской литературе.

Ключевые слова: детская литература, сказка, насилие, проектное обучение, учебная деятельность.